

Сергєєва Діана Борисівна –
доцент кафедри правосуддя юриди-
чного факультету Київського націо-
нального університету імені Тараса
Шевченка, кандидат юридичних на-
ук, старший науковий співробітник

Належність доказів за новим КПК України

На підставі аналізу наукових джерел із кримінального процесуального права, а також відповідних положень чинного кримінального процесуального законодавства, досліджено таку властивість доказів як їх належність, визначено її сутність; сформуовано пропозиції щодо удосконалення окремих положень КПК України 2012 року, що регулюють належність доказів у кримінальному судочинстві, доведено, що лише належні докази є ефективним засобом доказування у кримінальних справах про організовану злочинність.

Ключові слова: організована злочинність, кримінальний процесуальний кодекс України, доказ, властивість доказу, належність доказу, фактичні дані.

Сучасній злочинності, як обґрунтовано доводять фахівці, властиві організованість, професіоналізм, транснаціональний характер. Її діяльність має особливо тяжкі наслідки й становить небезпеку не лише національним інтересам окремої держави, а й всьому світовому співтовариству. Вона посягає на цілий комплекс найбільш значущих соціальних цінностей, таких як життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини, безпека суспільства і держави, приватна, суспільна й державна власність тощо. Злочинні угруповання, проникаючи в органи законодавчої влади й державного управління, у правоохоронні й судові установи, лобіюють у них свої незаконні інтереси, завдають значних збитків суспільству та державі, а також конкретній людині, яка відповідно до Конституції України визнається найвищою соціальною цінністю у державі [1, с. 5].

Результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень свідчать про те, що довести винуватість членів злочинних угруповань в інкримінованих їм злочинах надзвичайно складно, зважаючи на їх високий професіоналізм, й уміння протидіяти різними засобами і способами правоохоронним органам у розкритті та розслідуванні злочинів і суду в розгляді кримінального провадження та прийнятті законного й справедливого судового рішення.

Причиною закриття 22 % вивчених нами кримінальних проваджень у зв'язку з недоведеністю вини обвинувачених – членів злочинних угруповань були недоброякісні докази, отримані органами досудового розслідування.

Враховуючи зазначене, а також включення до нового КПК України правових норм, які розкривають такі властивості доказів як їх належність і допустимість, наявність низки проблемних питань, що виникають у зв'язку з цим у правозастосовній діяльності, дослідження такої властивості доказу як його належність у контексті нового КПК України є актуальним.

Проблемам дослідження властивостей доказів значну увагу в своїх працях приділяли В. Д. Арсеньєв, Ю. М. Грошевий, В. І. Зажицький, А. А. Ейсман, Л. М. Карнеєва, Н. М. Кіпніс, Р. В. Костенко, В. А. Лазарєва, П. А. Лупинська, Г. М. Мінковський, І. Б. Михайловська, Я. О. Мотовиловкер, С. В. Некрасов, В. Т. Нор, Ю. К. Орлов, М. А. Погорєцький, Н. В. Сібільова, А. Б. Соловійов, М. С. Строгович, С. А. Шейфер, М. Є. Шумило та інші вчені-процесуалісти.

Результати аналізу наукової юридичної літератури дають підстави зробити висновок, що ці властивості доказу розглядаються майже кожним автором, який у своїй роботі торкається питань доказового права. Проте питання належності доказів у теорії кримінального процесу залишається дискусійним.

Метою цієї статті є дослідження проблемних питань належності доказів у контексті нового КПК України та сучасної правозастосовної практики.

Розслідування кримінального провадження може вважатися सबічним, повним й неупередженим лише в разі залучення всіх отриманих доказів, що дозволяють встановити обставини, які входять до предмета доказування (ст. 91 КПК України). Проте не всі отримані докази можуть використовуватися у кримінальному судочинстві, а лише ті, що мають такі внутрішні властивості, як належність, допустимість і достовірність.

На необхідності відображення у визначенні поняття доказу його невід'ємних властивостей зверталася увага багатьох учених [2, с. 9; 3, с. 127]. Проте лише в окремих нормах Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) 2012 р., а саме ст. ст. 85, 86, уперше у вітчиз-

зняному кримінальному процесі сформульовано на рівні кримінального процесуального закону критерії визначення належності та допустимості доказів відповідно. Так, стаття 85 КПК України закріплює положення про те, що належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

У визначенні доказу, закріпленому в ч. 1 ст. 84 КПК України також міститься вказівка на те, що фактичні дані, які становлять зміст доказу, встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню.

Результати аналізу юридичної літератури свідчать, що під належністю доказу прийнято розуміти таку внутрішньо властиву йому якість, унаслідок якої цей доказ здатен встановити обставини, що необхідні для повного і правильного вирішення кримінального провадження [4; 5, с. 131–139]. Під належністю розуміється також наявність зв'язку доказу за змістом із предметом доказування або допоміжними фактами, що слугують для його встановлення [6, с. 229].

Н. В. Сібільова називає властивість належності доказу його віднесеністю і визначає її як можливість використання доказів для встановлення фактів та обставин, які підлягають доказуванню у кримінальній справі, з огляду на існуючий між ними взаємозв'язок та визначає критерії, яким повинен відповідати віднесений доказ: 1) значення для справи обставин, що ним встановлюються; 2) значення цього доказу для встановлення саме цих обставин [7, с. 21].

За результатами аналізу точок зору процесуалістів і практиків на окреслене питання, а також відповідних положень КПК України 1960 р. та чинного кримінального процесуального законодавства, можна зробити висновок про те, що властивість належності охоплює не весь доказ у цілому, а лише його змістовну частину – фактичні дані. Належність доказу – це його придатність встановлювати обставини, що є предметом доказування, через логічний зв'язок між отриманими фактичними даними і тим, що потрібно доказувати. Тільки визначивши, які саме обставини кримінального провадження необхідно встановити, можна вирішити питання про належність конкретних фактичних даних до кримінального провадження, тобто їх належність для вирішення конкретної задачі. Тобто, обставини, що підлягають доказуванню, виступають критерієм належності доказів.

Оскільки кримінальне провадження супроводжується постійним збільшенням кількості доказів, а у зв'язку з цим, можливою зміною кола обставин, що підлягають встановленню, то й висновок про належ-

ність доказів на певному етапі кримінального провадження може змінюватися. Належність доказів у конкретному кримінальному провадженні безпосередньо визначається колом висунутих версій, тобто припущень про характер і обставини досліджуваної події.

Тільки визначивши, які факти необхідно встановити, можна вирішити питання про належність конкретних доказів, тобто їх придатність вирішувати конкретне завдання із доказування тієї чи іншої обставини. Іншими словами, обставини, що підлягають доказуванню та встановленню у кримінальному провадженні, є критеріями належності доказів. Таким чином, у процесі кримінального провадження висновок про належність тих чи інших доказів може бути змінений у зв'язку з отриманням нових доказів, що тягне за собою висунення та перевірку нових або заперечення раніше висунутих версій.

Оскільки різні суб'єкти доказування висувають різні версії події, що розслідується, то й оцінка ними доказу як належного може бути кардинально різною. Іншими словами, вирішення питання про належність доказу, з одного боку, ґрунтується на положеннях законодавства, зокрема, ст. ст. 85, 91 КПК України, з іншого, – на особистому сприйнятті особи – суб'єкта доказування, що ґрунтується на його уявленні про логічний зв'язок фактичних даних, що становлять зміст доказу та обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, передбачених ст. 91 КПК України.

Як правильно підкреслює І. Б. Михайловська, властивістю належності доказів володіють й ті докази, що свідчать (тобто заходяться у певному логічному зв'язку), що подія злочину не мала місце або не мала кримінального характеру, що обвинувачений не вчиняв інкримінованого йому діяння тощо. На цьому аспекті властивості належності заснований поділ доказів на обвинувальні та виправдовувальні [8, с. 104].

Різні позиції висловлюються щодо питання, чи залишаються належними докази версії, яка не підтвердилася. Окремі автори підтримують думку, що належність доказів завжди визначається з певною долею ймовірності, якщо в подальшому їх зв'язок з подією, що розслідується, не підтверджується, то вони втрачають властивість належності й перестають бути доказами [9, с. 103–104; 10, с. 119].

На наш погляд, слушною є точка зору, висловлена Г. М. Мінковським та О. О. Ейсманом [6, с. 254–255], що підтримана іншими науковцями [11, с. 41]. Її сутність полягає в тому, що докази, які призвели до спростування певної версії, залишаються належними доказами. Інакше із числа доказів сторони обвинувачення необхідно було б виключити всі виправдовувальні докази, адже саме вони, як правило, спростовують певну версію слідчого, прокурора. По-друге, такі докази можуть мати значення для непрямого підтвердження версії, що є єдиною не-

спростовною, зокрема, методом виключення та, по-третє, спростовані версії є такими лише на певній стадії кримінального процесу, вони завжди можуть бути знову перевірені та оцінені вищестоящими інстанціями (судом першої інстанції, апеляційним судом тощо) [11, с. 41].

Отже, належними є докази, що підтверджують як наявність, так і відсутність передбачуваного зв'язку доказу із обставинами, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні або інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, на чому правильно наголошує законодавець у ст. 85 КПК України.

Докази, визнані неналежними, не підлягають перевірці та оцінці, їх інші властивості (допустимість і достовірність) не визначаються. Тому вважаємо дискусійною точку зору Н. В. Сибільової, яка переконана, що якщо фактичні дані не дають ніяких відомостей про обставини, які підлягають встановленню, то вони є також і недопустимими, бо у цьому випадку нічого не доводиться [12, с. 21].

Необхідно також зауважити, що докази, про які йдеться у ч. 1 ст. 88 КПК України, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом відповідного кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого не є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, а є неналежними у такому кримінальному провадженні, оскільки визначальним критерієм оцінки у цьому випадку є не процес їх отримання, а зміст.

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / М. А. Погорецький. – Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.
2. Гридчин А. А. Обеспечение допустимости доказательств на предварительном следствии (процессуальные вопросы) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. А. Гридчин. – М., 1999. – 18 с.
3. Победкин А. В. Уголовно-процессуальное доказывание / А. В. Победкин. – М. : Изд-во "Юрлитинформ", 2009. – 416 с.
4. Зажицкий В. И. Относимость доказательств в советском уголовном процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. И. Зажицкий. – М., 1979. – 20 с.
5. Кримінальний процес України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / Ю. М. Грошевий, Т. М. Мірошніченко, Ю. В. Хоматов та ін. ; [За ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця]. – Х., 2000. – С. 131–139.
6. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Под ред. Н. В. Жогина. – М. : Юрид. лит., 1973. – 287 с.
7. Сибільова Н. В. Допустимість доказів у радянському кримінальному процесі / Н. В. Сибільова. – К. : НМК ВО, 1991. – 64 с.

8. Михайловская И. Б. Настольная книга судьи по доказыванию в уголовном процессе / И. Б. Михайловская. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 192 с.
9. Арсеньев В. Д. Вопросы общей теории судебных доказательств в советском уголовном процессе / В. Д. Арсеньев. – М. : “Юрид. лит.”, 1964. – 179 с.
10. Фаткуллин Ф. Н. Общие проблемы процессуального доказывания / Фаткуллин Ф.Н. ; [Науч. ред. : Я. С. Аврах]. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1973. – 176 с.
11. Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе : науч.-практ. пособ. / Ю. К. Орлов. – М. : “Проспект”, 2000. – 144 с.
12. Сібільова Н. В. Допустимість доказів у радянському кримінальному процесі : навч. посіб. / Н. В. Сібільова. – Київ : НМК ВО, 1991. – 62 с.

На основе анализа научных источников по уголовному процессуальному праву, теории судебных доказательств, а также соответствующих положений действующего уголовного процессуального законодательства, исследовано такое свойство доказательств, как их относимость, определена его сущность; сформулированы предложения по усовершенствованию отдельных положений УПК Украины 2012 года, регулирующих относимость доказательств в уголовном судопроизводстве.

On the basis of the analysis of the scientific sources on the criminal judicial law, the theory of judicial proofs, and also the proper positions of current criminal judicial legislation, such property of proofs, as their taken, it's essence are researched; the propositions concerning the improvement of some positions of CPC of Ukraine 2012 regulating taken proofs in a criminal trial are given.

Стаття надійшла до редакції журналу 4 грудня 2013 року.